mokslas menas literatūra

DRAUGAS
ANTROJI DALIS / 1981 METAI
VASARIO MĖN. 14 D. / FEBRUARY 14, 1981
PART TWO — Nr. 38 (7)

Šiame numeryje:

Lietuviško filmo lietuviški ir nelietuviški mitai.
„Mes kuriame, vyrai, valstybę!" — žvilgsnis į kun. J. Vailokaičio kalbas Steigiamajame seime, žemės reformos klausimu.
Adolfo Markelio novelė „Anų dienų niekadėjai".
60 metų teatrinės sukakties proga: pokalbis su prof. J. Žilevičium.
Antano Miškinio „Keturių miestų" Naujapilis.
Pokalbis su smuikininku Izidorium Vasyliūnu.
Rašytojų sukaktys.
Nauji leidiniai.

„MES KURIAME, VYRAI, VALSTYBĘ!"

Žvilgsnis į kun. Juozo Vailokaičio kalbas Steigiamajame seime, svarstant žemės reformos klausimą

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS

Dalykas, kuris labiausiai krinta į akis kalboje, pasakytoje gegužės 3 d., yra tas, kad kalbėtojas visai nesvarsto žemės nusavinimo ir jos išdalinimo klausimo doriniu požiūriu. Jam nekyla klausimas, ar savininkų žemes nusavinti yra teisėtas dalykas. Prieš pradėdamas skaityti šią kalbą, kaip tik galvojau apie tai, kaip Vailokaitis, ir kaip kunigas, ir kaip nuosavybės teisės vertintojas, pateisins Steigiamojo seimo ruošiamą įstatymą apie žemės pertvarkymą. To lauktų kiekvienas šios kalbos skaitytojas, prisimindamas ypač gana kietai suprastą nuosavybės teisę katalikiškoje ir kapitalistinėje visuomenėje. Užtenka tik prisiminti kito kunigo ir krikščioniškos dorovės mokytojo Maironio-Mačiulio pasisakymą ryšium su žemės reforma. Jis tai yra pavadinęs apiplėšimu vieškelyje. Tačiau Vailokaičiui šis klausimas nekyla.

Kodėl jis nekyla? Jis nekyla visų pirma dėl to, kad tie žmonės, kurie klausė jo kalbos, būtent Steigiamojo seimo atstovai tokio pasiaiškinimo nebuvo reikalingi. Jie buvo arba persiėmę revoliucinėmis muotaikomis, arba gerai supratę gyvenamo krašto situaciją, kuri žemės reformos reikalavo. Tačiau, nepaisant to, ar pačiam Vailokaičiui nekilo jokio asmeninio rūpesčio šiuo klausimu? Ir jeigu jam toks būtų kilęs, viena ar kita užuomina jis būtų turėjęs jo kalboje pasirodyti. Tačiau nė užuominos apie tai jo kalboje nėra.... Jis svarsto žemės reformos klausimą, kaip ekonomistas ir kaip valstybininkas, neturėdamas dėl jo jokių dorinių skrupulų. Pats šio klausimo svarstymo apleidimas daug sako ne tik apie kalbėtoją, bet ir apie žemės reformos klausimo situaciją Lietuvoje 1921 m.

Lietuvos būklė 1921 m. buvo daug labiau savotiška, negu mes, net išaugę Lietuvos nepriklausomybėje, lengvai įstengiame ją suprasti ir vertinti.... Žiūrint į įvykius dabar jau iš istorinės perspektyvos, jie dažnai atrodo mums labai tvirti ir savaime suprantami. Tačiau tiems žmonėms, kurie dalyvauja įvykiuose ir kurie juos net kelia, jų gyvenama situacija paprastai nėra tokia savaime suprantama. Taip štai klausimas, kuris iš tikrųjų kilo nepriklausomos Lietuvos kūrėjams buvo ne mažesnis už tai, kokiame ekonominiame pasaulyje Lietuva yra kuriama: ar ji yra kapitalistinio pasaulio dalis, ar ji yra komunistinio ūkininkavimo dalis. Ir Vailokaitis drįso šį klausimą pats sau iškelti. Tai liudija šie jo žodžiai:

"Mes turime atsiminti, kokia mes esame valstybė, kokiu keliu, kokia linija mes einame? Kuomet aš žiūriu į visas mūsų gyvenimo: finansų, ekonominę ir pramonės sritis, tai matau, kad pas mus viskas eina lygiai tomis pat vėžėmis, kaip Vakarų Europoje; pas mus kapitalistinė tvarka. Aš maniau, kad mes gal pajėgsim kitaip sukurti valstybę, kadangi kapitalizmas nėra šalies idealas, kad gal pavyks rasti tą vidurį kelio, kad kapitalizmas, kaip tokis, negalėtų per daug įsigalėti, kad iš tikrųjų žmogus darbininkas nevirstų gyvu įrankiu, padaru, kaip mašina, bet galėtų būti žmogumi; bet turiu pastebėti, kad ir dirbant komisijoje, tų pastangų aš nematau net iš pačių socialdemokratų pusės. Tad, kadangi mes einam savo ekonominio gyvenimo plėtotėj Vakarų Europos keliu"...

Ši ištrauka yra verta didelio dėmesio, norint suprasti, kas buvo Lietuva 1921 metais, kas yra Vailokaitis ir kas yra Lietuvos socialdemokratai. Apie Lietuvą ištrauka sako tai, kad ji kuriasi iš tikrųjų ant dviejų pasaulių ribos ekonominės santvarkos atžvilgiu. Ji yra ant ribos komunizmo ir kapitalizmo. Apie Vailokaitį ji sako tai, kad, visų pirma, šią situaciją jis suprato. Jis neužmerkė prieš ją akių. Ir, kas svarbiausia, jis drįso šios situacijos buvimą iškelti. To ypač nelauktina iš kunigo ir, vėlesnės istorijos akimis žiūrint, iš turtingiausio Lietuvos žmogaus. Šie Vailokaičio sakiniai liudija, kad, grįždamas iš sovietinės Rusijos, jis grįžo ne aklas ir nenusikreipęs nuo tų įvykių, kurie vyksta pasaulyje. Tas didžiulis ekonominis perversmas, kurį kėlė marksizmas, jo buvo pastebėtas ir apsvarstytas. Vailokaičio pasąmonėje net kilo mintis, kad "mes gal pajėgsim kitaip sukurti valstybę".

Toliau šie sakiniai yra verta dėmesio Lietuvos socialdemokratų charakteristika. Jie sako, kad anie iš tikrųjų savo dvasioje buvo greičiau kairūs kapitalistai, negu marksistai, žiūrint į jų ekonomines pažiūras. Jie buvo priešai krikščionybės, bet jie nebuvo giliai pasisavinę marksizmą.

Ši Vailokaičio kalbos ištrauka duoda medžiagos į anksčiau mums kilusį klausimą, kodėl jis nesvarsto žemės reformos klausimo galiojančių dorinių ar greičiau teisinių įstatymų požiūriu. Jam rūpi čia ne viena kita dorinė formulė, bet pats gyvenimas. Į gyvenamą situaciją jis žiūri kaip į nepakartojamą užduotį. Vailokaitis yra kažkaip nuostabiai laisvas nuo priekaišto, kuris yra daromas naujųjų amžių krikščionybei, nors jau esančiai daugiau negu penkių šimtų metų senumo. Tas priekaištas yra, kad ji į gyvenime iškylančias problemas žiūri susidariusių formulių požiūriu. Prie šio priekaišto prisipažįsta šiandien net protestantai, bet ypač anie jį daro katalikams. Tai yra nominalizmo filosofijos padarinys. Šios filosofinės krypties esmė, atrodo, yra ta, kad ji sąvoką laiko realesniu dalyku, negu tikrovę, kuri tą sąvoką išreiškia. Vailokaičiui, kaip matome, šis priekaištas nedera. Jis kažkaip nuostabiai yra išlikęs laisvas nuo jo. Ir tai reikia laikyti ne maža jo asmenybės paslaptimi, nes nelengva išaiškinti, iš kur yra kilusi ši jo laisvė.

Galbūt jį nuo šio priekaišto apsaugoja jo didelė pagarba gyvenamai tikrovei. Savotiškas, nominalizmo pavojus grėsė kai kuriems Steigiamojo seimo atstovams. Tai būtent reiškė kai kurių iš jų pasinešimas žemės reformos klausimą spręsti įvairių šūkių rodomu keliu. Vailokaitis savo kolegas nuo šio pavojaus nevengia perspėti.

Taigi Vailokaitis eina į žemės reformos uždavinį, žiūrėdamas gyvenamosios tikrovės reikalavimų. Jis į jį eina ne pavyzdžių vadovaujamas. Jis yra gyvai isisąmoninęs, kad čia dirbamas darbas alsuoja gyvu naujumu. Jis net sako: "Istorijoj mes nematom panašių žygių, kokį mes darom". Tačiau tas uždavinio originalumas Vailokaičio negąsdina. Jam kelia rūpesčio ne trūkumas pavyzdžio ar taisyklės, bet neturėjimas realių duomenų, liečiančių Lietuvos žemės ūkio ir apskritai ekonominę būklę. Ir šis trūkumas jį gąsdina:

"... aš imu netolimą ateitį ir, kuomet pradedu galvoti, kas bus, tai mane paima baimė, ir baimė dėl to, kad mes turime dirbti, neturėdami statistinių žinių tokiame svarbiame klausime, kaip žemės reforma, kuris paliečia kiekvieną penktą dešimtinę žemės, viso mūsų dirbamos žemės ploto".

Taigi realus patikimo vaizdo neturėjimas kelia rūpesčio Vailokaičiui, bet jam nekelia klausimo pats žemės reformavimo reikalas. Panašaus nusistatymo ir galima tikėtis iš tokio žmogaus, kuris dar prieš nepriklausomybės pradžią savo privačia iniciatyva buvo ėmęsis dvarų supirkimo ir porceliavimo.

Tačiau ir šioje srityje reikia apie Vailokaitį pasakyti ne per daug. Iš jo nėra reikalo padaryti kokio žemės mistiko ar jos romantiko, ar pigaus revoliucionieriaus. Šioje jo kalboje yra vietų, kurios liudija, kad jam ne viena žemė yra ekonominio gyvenimo atrama. Tiesa, jis sutinka, kad karas išryškino, jog sukrikus ekonominei sistemai, tik žemė išsaugojo daugelį žmonių nuo bado. Tačiau tai yra tik bėdos atvejis. Ekonominė gerovė yra daug

(Nukelta į 2 psl.)

Viktoras Petravičius — Lietuva (raižinys)

Kun. Juozas Vailokaitis (1880-1953)

silikusieji Čekoslovakijoje atsisakė gaminti falsifikuotų mitų filmus, kokie dabar gaminami Lietuvoje. Tokius filmus dabar Prahoje suka antraeiliai filmininkai.

"Tikroviškumas mene yra sąžiningumas prieš žmogų", rašo Žalakevičius. Klusnus totalitarinės imperijos mitų perkelinėjimas į ekraną prieštarauja ir tikroviškumui ir menui, ir sąžiningumui.

K. Ž.

Kertinė Parašte

Lietuviško filmo lietuviški ir nelietuviški mitai

"Kiekvienas, kuris eina lietuviško filmo žiūrėti, gali būti tikras, kad ekrane pamatys, kaip brolis muša brolį". Taip kino režisieriui Vytautui Žalakevičiui, lankančiam kino mėgėjus viename Uralo fabrike, kalbėjo jaunas rusas inžinierius. Jis drauge su lietuviais gyvenęs Leningrado bendrabutyje, ir tie lietuviai jam pasirodė "meilūs ir kuklūs, visai ne tokie atšiaurūs, kaip kad rodomi kai kuriuose lietuviškuose filmuose". Iš kitų pašnekovų Žalakevičius išgirdo, kad lietuvių filmuose neapčiuopiama "dvasinio bendravimo tradicija".

Kaip į tas svarbias pastabas atsakė Lietuvos kino studijos meno vadovas? Jis švietė uraliečius, kad charakteriai lietuvių ekrane esantys "meninė alegorija ir mitas", gimę "žiauriuose karo ir pokario laikotarpio filmuose, šnekant apie bekompromisinę klasinę kovą — 'būti ar nebūti' ". Žalakevičius taip pat aiškina rusų kino mėgėjams, kad lietuviai "baudžiavos anūkai", kad "bažnyčia išmokiusi juos klūpoti" ir kad „hitlerinė okupacija ir karas demoralizavo ištisą generaciją".

Žalakevičius teisus: ekrane gimsta šiandienos mitai. Bet žodis "mitas" turi dvi prasmes. Mitais vadiname simbolinius pasakojimus, kuriuose susikristalizuoja žmogaus ar tautos esminiai bruožai. Tokie mitai yra "tikroviški" gilumine to žodžio prasme ir juos įkūnyti filme yra didžiulis pasiekimas. Bet žodis "mitas" kartais naudojamas mažąja raide ir menkąja prasme — tada jis reiškia paprastą melą.

Autentiškieji tautos mitai gimsta iš jos istorinės praeities, didžiųjų išgyvenimų, lemtingųjų kryžkelių. Tokie yra Pilėnų, knygnešių ar laisvės kovų mitai — istoriją praaugantys ir ją formuojantys simboliai. O kokius mitus kuria dabartinis Lietuvos filmas? Išskyrus porą išimčių, kaip "Herkus Mantas", jis ignoruoja dramatišką ir turtingą Lietuvos istoriją. Jame nieko nerasi apie lietuvių tautinį atgimimą, apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpis dabartiniame lietuvių filme paverstas klaikia karikatūra. Išskyrus nacių niekšystes, tragiški lietuvių tautos išgyvenimai tėvynėje ir už "Uralo, žemės galo" filmui neegzistuoja. Dabartinis Lietuvos filmas "lietuviškas" —jame lietuviai aktoriai ir režisieriai, lietuvių kalba, lietuviškos gamtos vaizdai, lietuviškos dainos, lietuviškos mąstysenos fragmentai. Tačiau, daugeliu atžvilgiu, tasai lietuviškuoju vadinamas filmas su Lietuva neturi nieko bendro. Jo pasaulėžiūra, gyvenimo filosofija ir pagrindiniai įvaizdžiai nukopijuoti iš sovietinio rusų filmo. Kodėl lietuviškame filme "brolis brolį muša"? Nes klasinė kova yra pagrindinis marksizmo — leninizmo dėsnis. Lietuvos istorija iškreipiama į "tarybinį" mitą: pranyksta svetimųjų okupacija, atsiranda klasinė kova. Tikrovėje lietuvių tauta išlaikė istorinį egzaminą, pasipriešindama ir raudonajam, ir rudajam totalitarizmui: ir vienam, ir kitam parsidavė palyginti nedidelis lietuvių skaičius. Žalakevičiaus mitologijoje lietuvių pasipriešinimas stalinizmui virsta "hitlerinės okupacijos ir karo demoralizavimu". Ne be reikalo Leninas laikė kiną svarbiausiuoju menu — jo pagalba galima pakeisti tikrovę ir perkurti istoriją.

Tokių mitų kūrimą Žalakevičius vadina "lietuvių filmo pažanga", kurią jis sieja su tarybinės santvarkos įvedimu. Jam, be abejo, žinoma ir čekų filmo patirtis. Čekoslovakijos politinei santvarkai 1960-iniais metais tolstant nuo Maskvos, čekų filmo "naujoji banga" vyravo pasaulyje. Po 1968-tų metų invazijos čekų filmas nusmuko iki provincinio lygio, kur jis tebevegetuoja. Kai kurie žymieji čekų filmo režisieriai pasitraukė į užsienį; pa-

„Mes kuriame, vyrai, valstybę!"

(Atkelta iš 1 psl.).

platesnė realybė negu vien žemė. Dėl to Vailokaitis šia proga randa reikalo kalbėti ir apie pramonės kėlimą ir net apie tarptautinių finansų pagalbos reikalingumą Lietuvai. Žemės reforma jam yra tik viena iš tautos ekonominio gyvenimo dalių:

"Kadangi kiekvienas ūkis, taip pat ir mūsų krašto ūkis, negali be pramonės tinkamai vystytis, tai jei mes norim, kad mūsų šaly normingai vystytųsi žemės ūkis, mes turim eiti taip pat prie sukūrimo pramonės"...

Taip pat užsimindamas apie savo valiutos sukūrimą, Vailokaitis tada manė, kad be svetimos valiutos įsileidimo vargiai bus galima apsieiti.

Žemę Vailokaitis ima kaip ir kitas ekonomines vertybes, kurių kaina keičiasi. Jis pramato, kad gal ateiti laikai, kada žemė nebus taip vertinga. Kitaip sakant, gali ateiti ir žemei vertės krizė. Betarpiškas rūpestis, susijęs su žemės reforma, Vailokaičiui yra šis: ar naujakuriai turės kur gyventi. Ir, nematydamas galimybės, kad valstybė čia pagelbėtų, jis net nebijo svarstyti klausimo, ar nereikia ir dvaro trobesius porceliuoti, ar kaip nors kitaip juos pavesti naujakuriams?

"Čia dabar reikia labai pagalvoti: gal iš tikrųjų, jeigu einame prie nusavinimo dvarų, nusavinti jau visą dvarą, prašalinant pilnai dvarininką, kad turėtų kur gyventi gavusieji žemės žmonės, kol nesugebės sau pasistatyti trobų".

Kaip matome, Vailokaitis į problemą žiūri labai žmogiškai, asmeniškai. Jam žemės gavęs žmogus nėra negyva statistika. Ir, šio savo požiūrio vedamas, jis nesivaržo priartėti prie socialdemokratų pažiūros. Tai jis aiškiai ir pasako.

Klausime, ar naujakuriams žemę reikia duoti visiškon nuosavybėn, Vailokaitis atmetą kai kieno siūlymą, kad nuosavybę reiktų suteikti tik vėliau. Jis čia pasirodo aiškus asmeninės nuosavybės teisės atstovas. Jis taip pat pasisako prieš kitų siūlymą imti iš naujakurių už gautą žemę atlyginimą. Šitokį siūlymą jis tiesiog išjuokia, sakydamas: paimti žemę be atlyginimo, o išdalyti ją su atlyginimu!

Vailokaitis su nemaža sunkenybe susitinka, kai iškyla nusavintos žemės atlyginimo klausimas buvusiems savininkams. Jo žodžiais betariant, "pačioje esmėje atlyginimas ar neatlyginimas savininkui už turtą yra keblus klausimas". Tačiau jis nesivaržo šio klausimo imtis ir jam pašvenčia ištisą kalbą, pasakytą liepos mėn. 5 d. Šį klausimą jis svarsto Vailokaičiui būdingu realizmu. Jis nesvarsto principinio klausimo, ar teisėta paimti žemę be atlyginimo, bet kelia klausimą, ar mes įstengiame už ją mokėti. Jis sako:

"... mes ... turėtume ieškoti to pamato, kuriuo remdamiesi mes galėtume sakyti, kad atlyginimo ieškoti ir tyrinėti, ar mūsų valstybės šiandien yra tokia padėtis, kad mes atlyginimo už tą žemę iš tikrųjų duoti negalime. Taigi pirmas klausimas turėtų būti, ar yra reikalinga mūsų valstybei imti žemę be atlyginimo".

Išgirdę šitokį klausimo kėlimą, Steigiamojo seimo atstovai galėjo tikėtis, kad Vailokaitis pasisakys prieš atlyginimą už nusavintas žemes. Tačiau toliau savo kalboje jis pradeda išsamų svarstymą, kurio išvada tokia, jog verta atlyginti už nusavinamas žemes. Reikia nepraleisti iš akių, kad Vailokaitis nesvarsto klausimo, ar reikia nusavinti žemes; tas klausimas jam atrodo išspręstas. Šiandien pripažįstama valstybiniu reikalu žemių nusavinimas, sako jis. Norint geriau suprasti Vailokaičio galvojimą, verta atkreipti dėmesį į jo žodžius "Valstybiniu reikalu". Vailokaitis niekada nepraranda savo sąmonėje minties, kad jis čia veikia kaip valstybininkas. Ir eidamas į atlyginimo už nusavintą žemę klausimą, jis skelbia dėsnį: "Valstybė negyvena dovanomis". Ir ši valstybinė ambicija vadovauja jo svarstymui. Pasak jo, "iš visų aplinkinių valstybių, mes vieni pastatėm (valstybinį) ūkį iš pat pradžios į sveikus pamatus". Sveiką ekonomiją Lietuvos valstybėje Vailokaitis jau dabar laiko galiojančiu dėsniu. Tai jis labai įtikinančiai pagrindžia kitoje savo kalboje, pasakytoje ryšium su paskolos įstatymu Lietuvos gynimo reikalams. Jis sako:

"Prie progos turiu pastebėti, kad ligi šiol Lietuvos valdžia labai ekonomingai mokėjo vesti savo ūkį. Nenuostabu, kad net lenkai, kurie jokiu būdu nemoka sutvarkyti savo ekonominio gyvenimo, leidžia pasaulyje šmeižtus, kad Lietuvos valstybė gaunanti kokias tai slaptas sumas iš Sovietų Rusų ir Vokietijos palaikymui savo valstybės gyvenimo. Jiem nėra suprantama , kaip maža valstybė, neišleidusi savo pinigų, gali vesti tris metus karą ir tvarkyti savo valstybės ūkį, neturėdama beveik jokių skolų".

Paštuvos kapų koplyčia, prie kurios kun. Juozas Laukaitis, grįžęs iš Sibiro, gyveno. Šiuose kapuose jis ir palaidotas

Vargiai ar įspūdingesnio pirmųjų trijų metų Lietuvos valstybės ūkinio genijaus apibūdinimo mes galime tikėtis. Tačiau mums šiuo atveju rūpi ne tai, o Vailokaičio galvojimas klausimu, ar verta nusavinti žemę be atlyginimo. Ir jis sako, kad nei valstybei, nei naujakuriams naudos nebus, jei žemė bus nusavinama be atlyginimo. Nebus naudos naujakuriams dėl to, kad tada sunku bus tikėtis jiems finansinės paramos iš kapitalistinių kraštų. Naujakurių ūkių finansavimo klausimas neišeina Vailokaičiui iš galvos.

Dar daugiau, neišsprendžiant naujų ūkių suorganizavimo klausimo, net žemės reformos projektas jam pasidaro abejotinos vertės:

"Taigi, dabar, jeigu iš tikrųjų išeina taip, kad darbininkas turi galvoti, kaip jis gautoj žemėj įsikurs, tai čia nėra žmogaus, kuris pasakytų, kad, imant žemės reformą visoj platumoj, kaip mes esam užsimoję, tatai jam bus pajėgiama; visi turim pripažinti, kad tai pareikalaus tiek lėšų, kad šalis viduje tų lėšų pakelti netesės ... dalį reikalingų žemės reformai lėšų turės (valstybė) gauti kitose valstybėse".

Nors Vailokaitis nedaug turi vilties, kad didįjį kapitalą būtų galima sudominti mažų ūkių finansavimu, tačiau vis tiek jis nenori užkirsti kelio šiai galimybei. Vakarų valstybės jau ir taip esančios išsigandusios tų nusavinimų, kurie yra daromi Rytuose, dėl to nėra reikalo daugiau jų gąsdinti. Mat ši valstybės kišimosi į ūkinius reikalus forma jiems yra nesuprantama, dėl to gąsdinanti. Bet iš tikrųjų Vailokaičiui yra aišku, kad ir vakarietiškose valstybėse turto nusavinimai yra daromi, tik jie yra daromi kita forma. Turto nusavinimas ten yra atliekamas progresyviniais mokesčiais. Vailokaičio ekonominė išmintis, atrodo, didelio skirtumo tarp šių dviejų nusavinimo formų nemato. Galbūt kaip tik dėl to, jis nesijaudina dėl žemes nuosavybės principo pažeidimo, dėl ko kiti, ne taip giliai žvelgiantiys dorovininkai, nebuvo visiškai ramūs.

Savo kalbą Vailokaitis baigia abiejų čia iškilusių, pažiūrų: atlyginti ar neatlyginti, santrauka. Kadangi liaudininkai stovi už žemės atlyginimą, tai, pasak jo, "reikia dar sykį pastebėti, kad toks nusistatymas mūsų valstybės sąlygose nėra būtinas". Tačiau, kadangi sulaužymas Vakaruose galiojančio atlyginimo principo gali valstybei atnešti žalos, "aš laikau labai tikslingu nusistatymą krikščionių demokratų bloko, kad žemė turi būti paimama atlyginant".

Vailokaitis nėra nuosavybės vergas. Jis turi labai santykinę turto sąvoką. Tai ypač ryšku, kai jis atsisako skirtingu mastu vertinti nusavintos žemės atlyginimo klausimą ir duodamos žemės atlyginimo klausimą. Jis sako: "kad aš paimu be atlyginimo, taip pat dalinu be atlyginimo". Jis tiesiog pirktinasi mintimi, kad valstybė pelnytųsi iš šio tarpininkavimo.

Valstybės vaidmuo ekonominėje srityje, jo supratimu, yra tik tarpininkavimas. Jis, svarstydamas naujakurių finansavimo galimybes, sako:

"Finansavimo klausime, man rodos, valstybės rolė susiveda prie tarpininko rolės, nes, neturėdami tam tikro ištekliaus biudžeto, nagalėsime gal betarpiai finansuoti naujakurius".

Žodelis "gal" liudija du dalyku. Viena, jog Vailokaitis ne visai praradęs viltį, kad valstybė įstengtų finansuoti naujakurius ir antra, jis liudija, kaip labai jam rūpėjo, kad naujakuriai nevargtų.

Apskritai iš šių kalbų ryškėja kun. Vailokaitis ne tik kaip didelis žmogus, bet ir kaip didelis valstybininkas. Tai matyt iš to pobūdžio, kuriuo jis žvelgia į besikuriančios valstybės problemas. Jis ne tik pats šiuo savo vaidmeniu buvo gerai įsisąmoninęs, bet nevengė ir kitiems Seimo atstovams ne kartą priminti, kad jie jaunųjų, kaip valstybininkai. Jis kalbėjo:

"Mes kuriame, vyrai, valstybę ir mes turime pirmučiausia būti valstybės žmonėmis, nes mes esame Seimo nariai".

Gilus savo vaidmens supratimas alsuoja šiuose žodžiuose. Būti valstybininku yra aukštas pašaukimas. Vailokaitis žinojo, kad ši sąmonė ir ši laikysena nėra žmogui suteikiama jo gimimu. Tai yra atitinkamo savęs auklėjimo padarinys. Dėl to, baigdamas savo pirmąją kalbą žemės reformos reikalu, jis ir kviečia Seimo atstovus į savęs auklėjimą šiam uždaviniui:

"Mes turime prisipratinti tam tikru valstybės gyvenimu gyventi ir kaipo valstybiniai žmonės turime svarstyti tą įstatymą..."

Kviečimas valstybiškai galvoti turėtų būti kviečiamas ir ateinančioms lietuvių kartoms. Ta proga verta pastebėti, kad šiuo atžvilgiu Vailokaitis turėjo labai aukštą pažiūrą į ateinančias lietuvių kartas. Jis kalbėjo:

"Po mūsų gyvens žmonės, kurie lygiai mylės savo šalį; jie, ilgiau gyvenę nepriklausomu gyvenimu, dar geriau sugebės valstybiniai galvoti ir geriau sugebės taip pat ir valstybinius klausimus valstybinėj formoj rišti".

Lai šie Vailokaičio žodžiai tebūna mums ne tik paskatinimas, bet ir testamentas, kuris nuolat primintų, kad mes esame valstybę steigiančios kartos palikuonys ir nenusmuktume ligi to, kad į valstybinius reikalus žiūrėtume tik kaip į prievartinius reiškinius.

Baigdami šį ekonominių Vailokaičio kalbų įvadą, sustokime dar prie emigracijos klausimo. Vailokaitis nebuvo emigracijos šalininkas. Jaunas būdamas, jis atkalbinėjo žmones nuo emigracijos. Tačiau net labai giliai apmąstęs įvykius, žmogus negali pramatyti visų jų pasekmių. Istorijos vingiai turi savų, iš anksto neįžvelgiamų galimybių. Kai kurie, rodos, nepalaimingi įvykiai ateityje pasirodo pilni didelės palaimos. Taip atsitiko ir su lietuvių emigracija į JAV šio šimtmečio pradžioje. Šie emigrantai nuostabiai solidarizavo su Lietuvos valstybės kūrimu įvairiais būdais: tiek politiškai, tiek ekonomiškai. Ir šį pastaraįjį, būtent ekonominį, Amerikos lietuvių pasireiškimą Vailokaitis labai aukštai įvertino savo balandžio 5 d. kalboje:

"Amerikos lietuviai gali būti tikri, kad ... jie bus tinkamai įvertinti būsimų Lietuvos kartų ir Lietuvos istorijoj. Reikia atsiminti, kad kiekviename svarbesniame atsitikime Lietuvos valstybės gyvenime lietuviai amerikiečiai gyvai atsišaukė. Jeigu prisiminsme tuos laikus, kada Želigovskis ėjo pirmyn, kada Lietuvos jaunimas kraują liejo, Vilnių gindamas, tuo metu mūsų broliai amerikiečiai, nieko nelaukdami, siuntė iš Amerikos telegrafu milijonus Gynimo komitetui, kad apgintų kraštą. Tai buvo ne paskola, o aukos, kurios plaukė milijonais".

Vailokaičio pramatymas, kad Lietuvos istorija įvertins Amerikos lietuvių ekonominį įnašą Lietuvai pradeda pildytis: Vincento Liulevičiaus studija "Amerikos lietuvių ekonominė veikla 1870 - 1977", išleista 1980 m. Pedagoginio lituanistikos instituto, yra Vailokaičio pažado ištesėjimas.

AB

Rašytojų sukaktys

Nuo didžiojo Žemaičių vyskupo, mūsų grožinės prozos pradininko, istoriko, knygnešio epochos inspiratoriaus ir tautos blaivintojo Motiejaus Valančiaus gimimo šiemet vasario mėn. sukanka 180 metų. Buvo gimęs 1801 m. vasario 16 d. Įdomūs sutapimai: Valančius gimė kaip tik vasario 16 d., o Basanavičius vasario 16 d. mirė (1927 m.).

Pranas Vaičaitis, nepamirštamas poetas lyrikas, populiariųjų eilėraščių "Yra šalis", "Vai lėkite, dainos", "Jau pajėgos mažinas" ir kt. autorius, yra gimęs 1876 m. vasario 10 d., taigi prieš 105 metus. Š. m. rugsėjo 21 d. sueis 80 metų nuo jo mirties.

Nuo aušrininko dr. Jono Šliūpo, "Aušros" redaktoriaus, žymaus tautinio atgimimo darbuotojo, įmynusio pėdas ir Amerikos lietuvių veikloje, gimimo vasario 23 d. sueina 120 metų. Mirė pasitraukęs iš Lietuvos 1944 m. lapkričio 6 d. Berlyne.

Jei būtų gyvas poetas Faustas Kirša, tai šiemet vasario 13 d. jam būtų suėję 90 metų. Poetas yra žinomas kaip simbolistinės mūsų poezijos atstovas ir satyrinės poemos "Pelenai" autorius. Mirė Bostone 1964 m. sausio 5 d.

Šių metų vasario 2 d. nuo prof. Balio Sruogos, žymaus mūsų dramaturgo, poeto ir mokslininko, gimimo suėjo 85 metai. Nacinių kacetų ir bolševikų dvasinio teroro iškankintas, rašytojas mirė 1947 m. spalio 16 d. Vilniuje tik 51 metų.

Anų dienų niekadėjai

ADOLFAS MARKELIS

(Tęsinys iš praeito šeštadienio)

Kiek tiesos buvo šiame Šiménо pasakojime, sunku pasakyti, bet vieną šeštadienio pavakarę Nalivaika tikrai išsivedė Šiméną. Tą dieną jis grįžo kiek anksčiau kaip visada, buvo apsirengęs juodu fraku, pasirišęs geltoną varlikę, užsidėjęs tamsius akinius, nors saulė buvo arti laidos. Vienoj rankoj jis laikė ryšulį, o kitoj lazdą. Žmonės, susirinkę prie barako sienų spėliojo, koks čia garbingas žmogus artinasi prie barako. Kunigas, ne kunigas, kelneris ar koks smuikininkas. Tik prie durų, atpažinę Nalivaiką, spjaudėsi. Tačiau Nalivaika neturėjo nė mažiausio noro kalbėtis su žmonėmis. Jis buvo kiek užsimąstęs ir vaikiškai šypsojosi. Įėjęs į kambarį, kažką ilgai rašė, pasikeitė kojines ir, numetęs fraką ant Šiméno lovos, užsivilko kažką panašaus į karišką mundurą. Jis rengėsi eiti į operą, nepalikdamas ir Šiméno, kurs niekad nebuvo toliau išėjęs iš barakų kaip ligi upės, arba tol eidavo į bet kurią pusę, kol matydavosi namai. Vienas nedrįsdavo toliau eiti, kad nepasiklystų. Šiménas kojine nusivalė batus ir užsidėjo šventinę kepurę.

Šiménas niekad nėra buvęs teatre, tačiau, to nenorėdamas parodyti, atsargiai užklausė Nalivaiką:

— Kaip, ponas, manai, kas dėsis tam kijatre?

— Ten, brolau, viso svieto linksmybės, dainos, gražios moterys ir žavi muzika, o po to žonglieriai pasirodys ant scenos, — nežinia kodėl jis taip aiškino Šiménui. Gal buvo gerokai išsiblaškęs, o gal ir jo supratimas apie teatrą mažai kuo skyrėsi nuo Šiméno.

— Tai cirkas — mačiau kartą, dar mažesnis būdamas, kaip štukoriai meškas šokdino. Paskui vienas prarijo peilį ir nebeatrijo.

— Cirkas ir teatras, tai beveik tas pats, — rimtai patvirtino Nalivaika.

Susėdo jie balkone, paskutinėje eilėje. Šiménas stebėjo palubėj tvieskiantį sietyną ir išpieštas pusnuoges figūras.

— Tikrai čia gražiau negu Šelmeniškių bažnyčioj, bet tos apyplikės moterys lyg nevietoj, — parodė pirštu į lubas. — Čia kaip ir bažnyčia ir kaip ir nebažnyčia. O kas po tomis marškomis, gal altorius koks, — paklausė jis Nalivaiką, nosimi linkčiodamas į uždangą.

— Nekalbėk taip garsiai, tuoj prasidės spektaklis, — nuramino jį Nalivaika. Iš krepšio išsitraukęs žiūronus, stebėjo pirmose eilėse sėdinčias moteris, pusbalsiu kartodamas: — Aa, ta pati. Šį kartą neišbėgs...

— Kas neišbėgs?

— Tokia merga.

— Kokia?

— Netrukdyk, pats pamatysi.

Prasidėjus operai, Šiménas truputį išsigando, nes orkestras taip smarkiai trinktelėjo, tarytum, pirmąjį smūgį tyčiomis taikydamas Šiménui, kad tas krūptelėtų. Iš pradžių jis dar klausėsi, vis laukdamas polkos, bet kadangi šios nebuvo, jis po truputį snūduriavo ir išbudo, pajutęs Nalivaikos nykštį pašonėje.

— Bėkim, — tempė Nalivaika jį už skverno.

Šį kartą jo kietai tempti nereikėjo, nes Šiménas arklio prigimtim traukdavo namo greičiau. Jie skubėjo į traukinį. Pirmas ėjo Nalivaiką, o smulkiu žingsneliu paskui jį kiceno Šiménas. Prie vagono Nalivaika padavė ryšulėlį Šiménui, liepdamas gerai prižiūrėti, kad niekas jo neištrauktų, o pats dairėsi ir sekė į vagonus lipančias moteris.

— Aa, ta pati, — sušnabždėjo Nalivaika.

— Kas ta pati?

— Pamatysi.

Visiems sulipus, jie paskutinieji įsikraustė į vagoną, kuris negalėjo didžiuotis apšvietimu. Gera balana ar pora žvakių geriau apšviestų. Tokioj šviesoj negali atpažinti veidų ne vien dėl to, kad jie buvo pritemdyti plačiabrylių moterų skrybėlių; jie atrodė žymiai senesni, net ir vaikų. Tokiu apšvietimu galėjo gėrėtis nebent koks valkata, neseniai išlindęs iš savo palėpės naktinei medžioklei.

Vietos sėdėti paskutiniems jau nebuvo. Pokario laiku stotis buvo uždaryta, ir žmonės pirko bilietus pačiam vagone ir stumdėsi. Nalivaika stovėjo kampe, tamsiausioje vietoj, ir buvo panašus į didžiulį medžio šešėlį. Prisiartinus konduktoriui, jis pakišo penkiasdešimt markių, o gautą gražą geroką saują monetų, pabėrė ant grindų.

— Šitų man nereikia, pasakė jis gan ramiai, bet taip garsiai, kad visi išgirstų. — Ir šitų man nereikia, — išėmęs iš Šiméno saugomo ryšuliuko storą pinigų pluoštą sviedė virš sėdinčiųjų galvų.

Šis velnio metalas ir popierius užgniaužė žmonėms kvapą. Pradžioje jie stovėjo nejudėdami, lyg paveikslai, prasižioję, tylūs, gal net kvaili, vos girdėjai jų alsavimą, tik vagono ratai žviegė ir mirksėjo rausva elektrinė lemputė.

— Ir šitų man nereikia, — pasiautė gniužulą popierinių pinigų, kurie sklandžiojo kaip rudens vėjuje lapai.

Sustingusieji staiga išbudo, nežinodami ką daryti, o vaikai jau spraudėsi tarp kojų, graibstydami metalines monetas.

Kai Nalivaika dar išsitraukė pluoštą pinigų, žmonių akys aptemo, tarytum, ant jų būtų užkritęs velnio sparnų šešėlis. Jų veidai tapo tamsiai dėmėti, lyg suodžiais aptraukti.

Jų neveiklumas ir baimė virto šėlimu. Vieni muistė galvas ir sukandę dantis bandė nustumti vaikus, grubiomis rankomis grobstydami pinigus. Kiti iškreipę veidus unkštė ir stenėjo. Su kiekvienu Nalivaikos mostelėjimu blėso jų sąmonė. Jis jautėsi lyg orkestro dirigentas: į kurią pusę pasiaučia pinigų, ten visi metasi. Prasidėjo stumdymasis, riksmas ir keiksmai, ir vagonas tapo katilu, kurį tik pats velnias galėjo užkurti, sumetęs į jį šimtus nusikaltėlių. Šiuo metu pinigas buvo viešpats.

Į konduktoriaus riksmą niekas nereagavo, net ir tada, kai buvo pagrasinta sekančioj stoty iššaukti policiją Tačiau šis pareigūnas greit nutilo, po savo kojomis pamatęs didžiulį pinigų pluoštą.

Žmonių veiduos įsimetė kažkas baisaus. Nebuvo tai atskiri veidai, bet vienas veidas vagone, didelis, išpurtęs, molio spalvos. Ir buvo vienas ritmingas judesys, lyg kultuvais kultų klojime javus. Ir buvo vagone viena tamsa, žmonės pradingo savo šešėliuose. Neįprasta veido išraiška sėdėjo ir tie, kurie sekė šį vaidinimą. Pradžioje jie tuo baisėjosi, o gal nežinojo ką daryti: sėdėti suole ar pradėti grobstyti. Tik viena pusamžė moteris, apsirengusi languota suknele, plačia išėjusia iš mados skrybėle ir baltu panytės veidu atrodė gana rami ir kažką mezgė. Ji ramiai stebėjo Nalivaiką, kurs pluoštais bėrė pinigus, gniūžtėmis skraidino virš galvų ir buvo išdidus. Ji net juokėsi iš vieno plačiais pečiais vyro, kuris, suraukęs kaktą ir atmetęs atgal plaukus, įrėmė galvą į vienos moters nugarą, rankomis graibstėsi po žemę ir nežmoniškai baubė. Kitam vyriškiui visai nesisekė. Jis buvo mažas, ilgomis nuglebusiomis ausimis, plonų kojų ir apskrito į apačią smaugto pilvo. Kiti vis jį nustumdavo. Ir ką jis galėjo daryti? Rodė stambius dantis, vaipėsi ir staugė. Pagaliau įkibo į kaimyno kelniapusę, ją perplėšė ir paslydęs trenkė galvą į vagono suolą. Visa jo išvaizda rodė jį turint savyje šuns sielos dalį.

Šiménas iš pradžių buvo gerokai nusigandęs, nes tikėjosi neišvengiamų pjautynių; jis pasirinko saugiausią vietą, užsikardamas ant vagono lentynos, iš kur viską puikiausiai matė ir stebėjo. Kadangi dar niekur nesimatė kraujo, jis ištiesdavo savo ranką, pagriebdamas praskrendantį pinigą. Labiausiai apgailestavo, kam anksčiau nepasižiūrėjo į Nalivaikos ryšulėlį. Jei jis būtų anksčiau susipratęs, gal kokiu nors būdu ir jam būtų pakliuvęs stambokas pinigas, o dabar turėjo pasitenkinti smulkiais, pro jį praskrendančiais. Ar ne vis tiek Nalivaikai, juk mėto pinigus kaip beprotis? Be to, Šiménas juk ir artimesnis Nalivaikai, kaip šie nepažįstami žmonės, jei ne tikras

60 metų teatrinės sukakties proga

Aplankius prof. J. Žilevičių

VITALIS P. ŽUKAUSKAS

Grįžtant anądien po gastrolių Baltimorėje, A. Radžiaus lydimi, sustojome aplankyti prof. J. Žilevičiaus, kuris šiuo metu gyvena ten priežiūros namuose.

Smagu buvo nors trumpam vizitui sustot ir šnektelt su mūsų kultūrai atidavusiu didžiulę duoklę asmeniu.

Radome Profesorių besiklausantį Baltimorės Lietuvių radijo valandėlės transliacijos. Šis apsilankymas buvo netikėtas ir nelauktas, tad nudžiugo, sužinojęs, kas pas jį atėjo.

Pradžioje pasikeitėm trafaretiniais paklausimais, kaip gyvenate, kaip sekasi ir panašiai. Nusiskundė profesorius nuoboduliu — jo vienintelis kontaktas su pasauliu yra radijo aparatas ir lankytojai, kurių stropiausias yra p. A. Radžius. Lanko profesorių ir kiti, bet kiek rečiau.

Besikalbant profesorius užsiminė, kad turi vilties sugrįžti Chicagon, kurios yra pasiilgęs. Kalbėjo apie planuojamą persikėlimo galimybę, apie norą pabuvoti „čikagiškės sostinės verpetuose", pasižmonėti...

Ir taip pagvildenę kasdienybę, užkliuvom už ateinančio 60 metų teatro jubiliejaus.

Paprašiau profesoriaus, kad papasakotų iš tų laikų savo atsiminimus, ypač apie teatro pradžią, kuri jam, kaip buvusiam to teatro administratoriui, yra gerai žinoma.

Pasukęs gyvenimo laikrodį atgalios, pradėjo profesorius pasakot apie anas dienas:

1920 metais nepriklausomon Lietuvon, Kaunan, sugužėjo iš įvairių vietų įvairiausių menininkų: muzikų, dainininkų, tapytojų, literatų ir kt. Jų tarpe atsirado ir teatralų.

Iš Maskvos atostogų atvyko Rusijoj pagarsėjęs poetas Jurgis Baltrušaitis, kurį labai gerbė rusų teatralai. Taip pat iš Maskvos atvyko Stanislavskio vadovaujamo Maskvos Dailės teatro aktorius Andrius Oleka — Žilinskas su žmona Vera Vasileva. Režisierius Juozas Vaičkus, Skrajojančio teatro vadovas, režisierius Antanas Sutkus, vėliau Tautos teatro vadovas, buvęs Komisarževskaja teatro Maskvoje režisieriaus padėjėjas Kastantas Glinskis, dirbęs Petrapilio Ermitažo, Komisarževskaja ir kituose teatruose, ir režisierius Aleksandras Vitkauskas.

Tada Kaune jau veikė Lietuvių meno kūrėjų draugija. Koncentravo apie save visų rūšių menininkus. Nenuilstantis veikėjas, rašytojas, teisininkas, valstybininkas Stasys Šilingas Lietuvių meno kūrėjų d-jos vardu sukvietė minėtus asmenis susirinkiman aptarti Lietuvos Valstybinio teatro steigimą.

Kadangi Kauno miesto sode teatro rūmus iš miesto valdybos buvo išnuomavus Lietuvių meno kūrėjų d-ja, to teatro direktorium — administratorium buvo pakviestas Juozas Žilevičius, kuris dalyvavo minėtame susirinkime. Susirinkimas pirmininku išrinko Jurgį Baltrušaitį, o sekretorim Juozą Žilevičių.

Aptarus teatro reikalą, buvo nuspręsta dažnai rinktis, kad galutinai būtų prieita prie tikslo: teatro įsteigimo. Susirinkimai vykdavo 3 — 4 kartus savaitėje restorano verandoje prie teatro rūmų. Jų iš viso įvyko apie 12.

Po ilgų pasikalbėjimų, ieškota veikalo, kuriuo būtų galima atidaryti Valstybinį teatrą. Iškilo klausimas: kas režisuos? Kadangi Sutkus ir Vaičkus jau turėjo savo aktorių būrelius, tai abu pretendavo į režisierius. Buvo sunku šį reikalą išspręsti. Jei režisuoja Vaičkus, tai Sutkus neduoda savo aktorių, o jei Sutkus, tai Vaičkus savo neleidžia vaidinti. Likusieji režisieriai pareiškė savo solidarumą ir pažadėjo vaidinti, nežiūrint kas režisuos ir kokias roles jie gaus.

Šiam nesusipratimui likviduoti buvo skirti keli susirinkimai.

(Nukelta į 4 psl.)

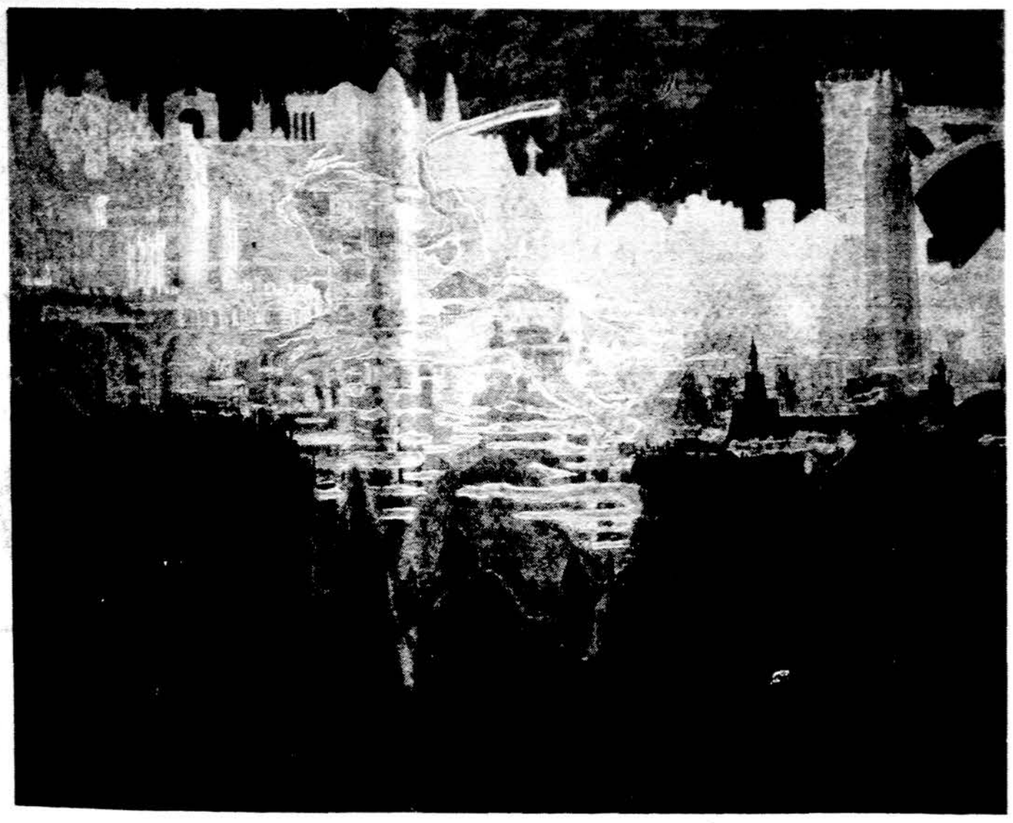

M. K. Čiurlionis (1875-1911) Vytis viršum miesto. Preliudas (1906)

Miškinio „Keturių miestų" Naujapilis

Redakcijos pastaba. Antano Miškinio poemų knyga „Keturi miestai" nepriklausomybės pastaraisiais metais Kaune buvo išleista net dviem laidom. Anos knygos poemų randame ir dabar Vilniuje išėjusiame Antano Miškinio rinktinės poezijos tome, pavadintame „Ant Ligajo ežero krašto". Tik vienur kitur atitinkami posmai arba išcenzūruoti, arba paties autoriaus, žinant aplinkybes, išleisti bei savaip apkapoti. Rinktinėje yra ir minėto ankstybojo leidinio pati antraštinė „Keturių miestų" poema, kurioje apdainuojami Vilnius, Kaunas, Klaipėda ir ateities simbolinis miestas Naujapilis. Rinktinės puslapyje ta pati „Keturių miestų" antraštė, tačiau poemos turinyje miestai jau tik trys — Naujapilio trūksta. Ar cenzūra jį nugriovė, ar pats autorius, žinodamas tenykštės situacijos kontekstą, Naujapilio atsisake, prakišdamas, bent šiuo atveju nelogišką, „Keturių miestų" antraštę? Mūsų skaitytojams pateikiame čia aną Vilniuje išbrauktą poemos dalį apie tautos ateities simbolinį miestą — Naujapilį. Manome, jog Naujapilis savo grožio ir aktualumo nėra praradęs ir šiandien, ypač gretinant poeto ateities viziją su vasario mėnesio mūsų tautos nuotaikomis.

Ir suvažiuos žmonės iš keturių šonų
Mūsų laisvės, mūsų žemės ramios pažiūrėtų.
Antanas Baranauskas

Lietuva! Tavo aiškus kelias
Ateity pro miestus, kaip Naujapilis.
Ateis dienos — ant rūtų šakelių
Broliai aukso voratinklius narplios.

Nužymėta gyva tikrovė
Pro Naujapilį, šiandien simbolinį.
Prašalninkai pilis mums griovė,
Siuto bokštus pamatę jų bolint.

Kai visi, tai ir žengiame drąsūs;
Kraujo potvynis teka gyslose.
Krinta miglos, nukrinta rasos —
Šviesai žengiančiai lenkiasi vislab.

Mūsų akį patraukia daug kas
Čia, žemės gimtosios pakalnėse.
Žmogui pajėgos auga ir auga —
Sulaikyt negalės nė velnias.

Būna kelias vingiuotas ir suktas,
Gyvenant prie vieškelio didžiojo.
Bus negalima lobt ir tukti —
Atietis įžvelgta atidžiai.

Svajonės ir mintys netuščios.
Kryžių žemėj lobį atkasime.
Brolis broliui bailus negūžčios
Dėl sužiedusios duonos kąsnio.

Negražu žemumoj užtrokšti,
Kada matos tolyn akiratis. —
Ir be vėjo, be nieko triokšt,
Jeigu medžiui nudžiūti skirta.

Pamatysite vaiskią erdvę
Šviesos ir tiesos žinyčiose.
Žemę jauną, kaip nuotaką, parvedam.
Išrėdytą ją iš trinyčių.

Savo žvaigždžių akis pabėręs,
Pamatysi, o Dieve Didingasis!
Prunkščia padirviu žirgas bėras,
Tai sumindys kiekvieną ingį.

Kai šitoji šalis pabudo,
Mūsų buvo pilni kalėjimai.
Ji nebus tokio lėto būdo.
Nes kraujo perdaugel paliejom.

Matėt, Nemunas ledą kai verčia?
Dar jėgos, dar plačiau tik truputį, —
Stiprūs pylimai lieka beverčiai,
Ir nuo kranto granitas trupa.

Pats gyvenimas aiškiai išdeda
Kasdieninių darbų evangeliją.
Jei kada kas apgrobstė iždą,
Mūsų širdį be galo gėlė.

Tu sustojai rymot po uosiais —
Lai palieka pelėti liekanos!
Pačioje grožybėje stosies,
Dar pirmai perkūnijai pliekiant!

Užaugs Tavo laukų papėdėj
Didis miestas, šisai ketvirtasis.
Dar iš vergiškų rūbų rėdant,
Kietas kelias užgrūdino tvirtą.

Nujauti ir pati, ko reikia.
Pabylos pranašai paniekinti.
Tai Tu kelk, paimk lovą ir eiki,
Tau daugiau nė nelieka nieko.

Ir krauju nebijok nusiprausti,
Prisikelk, Lietuva, sutingusi.
Niekšai kraitį be gėdos iškraustė,
Tu būki darbšti ir teisinga!

Tu atsimeni dar, kas čia dėjos;
Nekėlei akių iš po nuometo, —
Broliai seserys ėjo ir ėjo,
Išsikraustė pulkais anuomet.

Kažinkur ten išeivį atskirtą
Baigia žemėn prilenkt nostalgija —
Kaipo elgeta eina numirtų,
Ištroškęs, tylus ir nevalgęs.

Vėtra šiaudus nuplėšo nuo kraigo
Ir palieka namai nualinti.
Bus visiems čia erdvės, kiek reikia;
Čia nejausime kaulus geliant.

Tu neskęsi daugiau apatijoj,
Ne poniute, mieste išgurdusi.
Apžiedavom Tave mes patys,
Vesdami iš nelaisvės ir skurdo.

— — — — — — — — — — — — — —

Lietuvon saulė pažemiu rieda,
Žemės trauką junta aistringąją —
Toji žemė graži, kaip žiedas,
Vyrams tiesiai širdin įstringa:

Daktarai jie ir evangelistai;
Darbo polėkis vis didėjantis.
Jie nerauda, kai minios paklysta —
Eina dirbt ir gyvent dėl idėjos.

Pagaliau, nei sidabro, nei aukso
Nereikia. Trauks žemė garuojanti.
Mes čia darbštūs, teisingi išaugsim,
Šilo paukščiams vasarą grojant.

Upės griaudamos plauks ir tykios
Pro Naujapilį, miestą menamą.
Mes į visa ką nuosaikiai tikim:
Darbo įnagį, raštą ir meną!

Mes nemokam perdėm prisitaikyt.
Savo žemės kelius atrasime.
Mes dar matome didelius daiktus
Ir tikime didelę prasmę!

---

giminė, tai bent kambario gyventojas.

Vagono kampas, kur sėdėjo kažką mezganti dama, buvo apytuštis, ir kodėl Nalivaikai nenumest gniužulo pinigų po besišypsančios moters kojomis? Ką? Ji velnio nesugundoma? Pažiūrėsim. Dama piktai nusijuokė, mesdama paniekos žvilgsnį Nalivaikai, kurs jei ir nesijautė kaip pasaulio viešpats, tai bent kaip karo vadas mūšio lauke. Štai mūšis dar nelaimėtas, nes viena dama dar nenugaléta ir juokiasi iš jo karžygiškumo. Jis sviedė daugiau. Ji nepasijudino, tačiau nustojo mezgusi, o jos veidas nervingai trūkčiojo ir pamažu temo. Ji nepasilenkė pakelti pinigų, o juos pačiupo tas pats nuglebusiom ausim vyrukas, įkišo juos į užantį ir visa gerkle juokėsi panašiu juoku į smulkų šuns vampsėjimą, kai jis įsimeta į vištų būrį. Jis juokėsi, visiškai užmiršęs savo perskeltą galvą.

Kai tas pats vagono kampas liko visiškai tuščias, Nalivaika sviedė šimtą tūkstančių markių po tos moteris kojomis, tikrų šimtą tūkstančių. Pinigų pluoštas, tik ką atneštas iš banko, ir dar nepaliestas žmogaus rankos, naujas, švarus su banko etikete. Nalivaika nusigręžė, alkūne prisidengdamas veidą. Moteris krūptelėjo lyg žaibas ir tučtuojau pakėlė nuo grindų pinigus ir įsikišo į rankinuką. Jos bejėgiškumas apsispręsti dingo, veidas buvo pajuodęs, juo slinko prakaito lašai, ir ji visa pasislėpė savo šešėly. Nors jos pasilenkimo gal niekas ir nepastebėjo, tačiau ji dar toliau pasitraukė į mažiau apšviestą vagono kampą, besirengdama išsitraukti pudrinę ir nosinaitę.

Staiga Nalivaika iškėlė į viršų abi rankas ir taip garsiai nusikvatojo, jog šėlstančių minia nutilo. Jis buvo panašus į kryžiaus šešėlį. Ir koks jo juokas. Taip galėtų juoktis didysis lentpjūvės pjūklas, pats garvežys, tik ne žmogus. Išskėtęs rankas, jis artinosi prie moters.

— Ačiū, — sušuko jis balsiai, — dabar mane pažįsti ir žinai kas aš esu. — Jis dar kartą garsiai nusikvatojo ant viso vagono, į viršų iškėlęs dešinę ranką palaiminimui ar pasmerkimui.

Minia nusiramino, nes visi pinigai buvo išgrobstyti, ir nuo jos dingo velnio sparnų šešėlis. Veidai tapo šviesesni, natūralesni, nuo prakaito rasoti, nedrąsūs ir net juokingi. Jie lindo vieni už kitų nugarų, bijodami viens kitam pažvelgti į akis, ir jų žvilgsniai klaidžiojo pažeme.

Niekas nedėkojo Nalivaikai, net nepasižiūrėjo į jį. Visi tylėjo, išskyrus nukentėjusius. Tie retkarčiais aiktelėdavo, sukandę dantis, bet niekas į juos nekreipė dėmesio. Patys kalti. Ko lindo, kur nereikia. Be to, kiekvienas turėjo ir savų rūpesčių, savų apmąstymų ir nuo šios nakties savų pinigų.

Sekančioj stoty Glasenbache, jie išlipo. Buvo pats vidurnaktis, kai Nalivaika tempė už švarko rankovės gerokai apglušintą Šiméną, kurs įtraukęs šviežio nakties oro prunkštelėjo ir nuo to, rodos, atsigavo. Lig pusiaukelės jis nieko nekalbėjo, tik einant per alėją, kuri nakties metu buvo panaši į juodą griovį, Šimėnas prabilo, greičiausiai nenorėdamas pasirodyti esąs bailys:

— Visko mačiau savo gyvenime, bet tokios velnio pirties ne. Dievelink, kiek suluošintų visam gyvenimui. Galgi ponas matei, kaip vienam atsukta galva į užpakalį. Tam tai blogiausiai. Eis kaip vėžys atbulas.

Nalivaika kiek suabejojo.

— O kaip patiko vaidinimas? — jis užklausė Šimėną.

— E, koks čia vaidinimas. Pazyzė, pazyzė kaip musia paausy, merga, ir po vaidinimo. Bikušky kad suvaidindavo, tai suvaidindavo, net nuo scenos turėjo nutraukti Didžianosio Albiną. Visus išgąsdino. Nepasakysi, kad tai ne tikras durnius. Negeriau ir Mykola Prietvaras nuduotų, — Šimėnas galvojo apie Šelmeniškių išprotėjusį, kurs po miestelį vaikščiodavo užsidėjęs ne tai tvoros gabalą, ne tai akėčias.

Grįžus į kambary, Šimėnas lyg nesavom akim stebėjo Nalivaiką, kurs dėstė savo keistą turtą ta pačia tvarka kaip ir buvo atvykęs. Kimšo daiktus į maišą ir į tą pačią plokščiąją dėžę, neužmiršdamas ir akordeono, kurs taip maudulingai buvo apgavęs Šiméną. Užsimetęs ant pečių maišą, vienoj rankoj laikė plokščiąją dėžę, kuri buvo žymiai lengvesnė, nes Šimėnas suvalgė visus obuolius, o vienas automatinis grąžtas buvo užsimetęs už supuvusių grindų. Nalivaika buvo panašus į pamiškėj augantį grybą. Jį smulkia ristele sekė Šimėnas, tempdamas akordeono dėžę, kuri atitiko jo ūgį ir jėgą. Jis nebuvo didesnis už gero ūkininko botagą.

— Tai skaitos, ponas, išvažiuoji, — šį kartą kurčiu uodo balsu prakalbėjo Šimėnas, lydėdamas Nalivaiką į stotį. — Skaitos, nebemanai grįžti. Palieki mus visus šioj ašarų pakalnėj. — Šimėnas susigraudino.

— Taip. Išvažiuoju, atlikęs kas reikia.

Prie pat traukinio stoties Šimėnas norėjo kažką svarbaus pasakyti Nalivaikai ir graibstėsi po kišenę, nesurasdamas tinkamo žodžio. Suvilgė lūpas liežuviu, bet mintis vis nesirišo.

— Ale tiek daug pinigų davei tai mergpalaikei. Nė ačiū nepasakė. Velyk man būtum atidavęs... Ir už ką? Nei giminė kokia, nei krikšto močia. Labai panaši į Mejerio tarnaitę.

— Kam Mejerio tarnaitė, o man paties kaizerio von Stein giminaitė.

— Kad ir kaiziška, bet kas daug, tai daug, tai ir per daug... šiuo klausimu Šimėnas tik švelniai norėjo priminti Nalivaikai, kad tas ir jo neužmirštų. Jam visai nerūpėjo ta kaizerio giminaitė, jam rūpėjo pinigai.

—Žinai, kodėl atidaviau?

— Ne, šito nežinau.

Nalivaika buvo gerai nusiteikęs. Ligi traukinio atėjimo dar buvo gerokas pusvalandis, tai Nalivaika uždėjęs ranką ant Šimėno peties pasakė:

— Jei nežinai, tai sužinosi ir kitiems galėsi pasakyti. Tai buvo senais gerais laikais, kai mes gėrėme kunigaikščių baliuje. Ten buvo visokių grafų, tokių kaip aš, baronų, žodžiu, kur tik pažvelgsi, bajorija, aristokratija. Nė vieno suskio, visi kilmingi. Baliuje aš sėdėjau šalia kaizerio giminaitės, baronienės von Stein. Visi buvom linksmi, o aš visų linksmiausias. Vynas, moterys, anekdotai. Aš ją pažinojau iš seniau, tik vis nedrįsau pasipiršti. Sakau, pasipiršiu pačiam įkaršty ir pasipiršau. Ir žinai, ką ji man atsakė? Paglostė mane, manai? Ji pavadino mane šūdvabaliu, išjuokė mano piršlybas ir sujaukė mane kaip jovalą kitų akyse. Toks išdidumas, tos vokitkos, toks mandrumas, matei dabar jai atlyginau.

— Bet maniau, kad čia Mejerio tarnaitė...

— Ne, brolau, čia ne tarnaitė, bet bajoraitė, pats matei.

Šimėnas klausėsi išsižiojęs ir galbūt viską savaip suprato, pareikšdamas Nalivaikai lyg ir užuojautą, lyg ir kokį patarimą, tarp kitko ir savęs neužmiršdamas: — Pono vietoj aš jai būčiau snukį išaręs. Ponas per geras esi. Šitaip pavadinti žmogų tai ir pačiai karalienei netiktų. Net ir senė Šaikuvienė taip nepasakytų, ne, nors jos liežuvis skersai ir išilgai Glasenbachą yra žinomas, o ponas dar primokėjai už tai, dievelink... Geriau būtum pinigus ubagams išdalijęs ar kitiems vargšams, kuriems pinigas tikrai reikalingas ar tabokui, ar cigarnyčiai ar net britvai. O ką su tokiomis kaizerinėmis, tik prapirkios pinigus visokiems šilkams ir vynams. Ką jai, tai geriau į krosnį...

Nalivaika, supratęs, kad kažko trūksta Šimėnui šį vakarą, pasiūlė:

— Gal nori kiano? Galiu ir balną duot. O gal galąstuvą britvai pasipustyti?

Šimėnas pergalvojo, kad gerai būtų turėti galąstuvą pasigaląsti tabokiniam peiliui, bet, prisiminęs apipjaustytus pirštus, tylėjo.

— Še imk, — greit įkišo kažką Šimėnui į kišenę — Tas tuoj patikrino, ar tik nebus koks metalo gabalas, tačiau greit nusišypsojo, nes kišenėje čežėjo banknotai.

Traukinys jau buvo atėjęs, ir Šimėnas vos tesuspėjo pabučiuoti Nalivaikai į ranką. Traukinys, sušvilpė, išsiveždamas ir Benediktą Nalivaiką. Šimėnui nuriedėjo pora ašarų ant rankos. Pašluostė jis ją į kelnių užpakalį ir rankove patrynė akis.

Grįžęs namo Šimėnas pajuto, kad kažko kambaryje trūko. Gal akordeono, žvakidės ar plačiabrylės Nalivaikos skrybėlės. Taip, jis pajuto trūkumą žmogaus su nebūtais daiktais, kurie kambarį pripildydavo kažkuo šviesiu, svajingu, lyg kiekvienas niekelis, kažkada prisigėręs saulės spindulių, dabar juos paslaptingai išspinduliuotų iš savęs, teikdamas kambariui šviesos ir šilumos. Jis pravėrė spintų duris, bet spintos buvo tuščios, lyg vagys jas būtų iššluostę. Jam nieko neliko daryti, kaip skaičiuoti pinigus. Duris užrišo diržu, langą užtiesė lovos antklode, nuo kurios krito dulkės. Atsisėdo patogiai ant suoliuko ir skaičiavo, skaičiavo, suskaičiavo šešis tūkstančius markių,

(Nukelta į 4 psl.)

Teatrinės sukakties proga

(Atkelta iš 3 psl.)

Ginčytasi, karščiuotasi, bet prie sprendimo neprieita.

Tuo tarpu J. Vaičkus išsinuomavo teatro patalpas Sudermanno „Joninėms" statyti.

Kai skelbimą pamatė A. Sutkus, užsipuolė Žilevičių, kokią jis teisę turįs išnuomoti teatrą be komiteto žinios?

Žilevičius jam atsakė: "Kadangi Vaičkus stato savo vardu, ne komiteto, o teatras verčiasi iš pajamų, tad džiaugiuosi, kad buvo galima pajamas padidinti".

Čia paklausiau profesoriaus, kokiu būdu "Joninės" suvaidintos 1920 m. gruodžio 19 d. buvo pripažintos Dramos teatro pradžia?

Į šį klausimą profesorius negalėjo atsakyti — neprisiminė, tik pasakė, kad sutartį su J. Vaičkum pasirašė 1920 m. lapkričio 17 d.

Miesto teatro rūmais naudojosi ir kiti, ne vien tik LMK d-ja.

Profesorius pamena, kad keliom savaitėm teatras buvo išnuomotas skrajojančiai žydų grupei, kuriai vadovavo Lipkovskis. Jie vaidindavo 3 kartus savaitėje, ir teatras būdavo pripildytas. Apsukrus jų administratorius spaustuvininkas Lanas buvo atsikvietęs Marinskio teatro iš Petrapilio pirmaeilį tenorą Smirnovą, kuris aukštose gaidose "gaidukų" neišvengdavo, to paties vardo teatro balerinas, pianistą Zacharovą, rusų poetus ir kt.

Vėliau Švietimo ministerija perėmė iš Lietuvių meno kūrėjų d-jos dramos ir operos teatrus ir 1922 m. juos suvalstybino, paskirdama Liudą Girą teatro direktorium. Jis pasirašė sutartis su tokiais aktoriais: Ona Rimaite, Jadvyga Oškinaite, Tefa Vaičiūniene, Petru Kubertavičium, Viktoru Dineika, Jurgiu Petrausku, Juozu Laucium, Stasiu Pilka, Antanu Vanagaičiu.

Prie suvalstybintos operos veikė Meno taryba, kurioje buvo Kipras Petrauskas, Juozas Tallat-Kelpša, operos solistų atstovė Vladislava Grigaitienė ir Juozas Žilevičius.

Švietimo ministerija, matydama, kad vienuose rūmuose dviem teatro šakom vietos neužtenka, suvalstybimo ir teatro rūmus paskirdama teatro direktoriatan A. Kernauską ir A. Rucevičių, pasirūpino rūmų pertvarkymu. Pertvarkymo darbą atliko prof. Songaila, neseniai atvykęs iš Maskvos. Vykdomuosius darbus atliko arch. Dubeneckis. Pertvarkė ložes, kėdes, laimėdami daugiau 100 sėdimų vietų. Buvo įdėtos elipsoidinės lubos. Pertvarkė sceną, horizontą paįvairino mirgančiomis žvaigždėmis, pagerino apšvietimo techniką. Žodžiu — sumodernino teatrą pagal to meto galimybes.

Taip baigė savo pasakojimą profesorius J. Žilevičius.

Lietuvių liaudies dainų katalogas

Lietuvių liaudies dainų ir jų variantų ligi šiol yra surinkta ir užrašyta apie 400.000, nemažas jų skaičius su melodijomis. Kad būtų lengviau šiame įvairume susigaudyti ir norimą dainą surasti, P. Jokimaitienė su R. Kazlauskiene paruošė "Lietuvių liaudies dainų katalogą", apimantį istorines ir socialines dainas. 463 puslapių knyga 2000 egz. tiražu išleista pr. metų pabaigoje Vilniuje. Knygoje skelbiama, kad vien tiktai lietuvių emigrantų dainų yra užrašyta 1154 variantai.

Valstybinio dramos ir operos teatro rūmai Kaune nepriklausomybės metais.

Pokalbis su smuikininku Izidorium Vasyliūnu

Norint, kad mūsų kultūriniai ir kitokie laimėjimai būtų ir kitataučiam žinomi, pirmiausia mes patys tuos pasiekimus turime parodyti kitiems. Vienu iš tokių yra Izidorius Vasyliūnas, kuris visomis galimomis progomis ir priemonėmis garsina mūsų kompozitorių kūrinius ir pats juos atlieka. Š. m. vasario 27 d. Brooklyne, N. Y., Kultūros židiny, įvyks koncertas, kuriame programą atliks smuikininkas Izidorius Vasyliūnas ir pianistas Vytenis Vasyliūnas. O kovo 1 d. tą patį koncertą jie pakartos Bostone First and Second Church salėje. Šių koncertų proga užkalbinom smuikininką Izidorių Vasyliūną.

— Vasario 27 d. Kultūros židiny, New Yorke, o kovo 1 d. Bostone turėsite koncertus. Kurių kompozitorių kūrinius grosite?

— Mano programoj figūruos šį kartą penki kompozitoriai: Johann Sebastian Bach, Antonin Dvořák, Samuel Coleridge — Taylor, Julius Gaidelis ir Vytas Bakšys.

— Kodėl parinkote juos, o ne kitus?

— Programos parinkimas yra gana sudėtingas dalykas. Kompozitorius Gaidelis pažadėjo parašyti naują — jau trečią sonatą. Parašęs keletą taktų, dėl laiko stokos tęsti negalėjo. Jau mažai turėjom vilties sulaukti jo sonatos šiam koncertui. Pradėjau dairytis kitur. Prie progos, sutikęs jauną kompozitorių studiozą bostoniškį Vytą Bakšį, paklausiau, ar neparašytų sonatos? O jis sako turįs parašęs veikalą smuikui su fortepijonu "In Memoriam J. S. Bach". Taip ir atsirado pirmas programos numeris. Pagalvojau, jeigu yra Bacho atminimui modernus veikalas, tai logiškai derėtų prijungti ir paties Bacho veikalą. Taip atsirado retai girdima jo sonata e moll keturių dalių. Tuo tarpu ir kompozitoriui Gaideliui laikas leido užbaigti pradėtą veikalą. Vieną rytą telefonu gaunu žinią: "Atvažiuok į Braintree stotį, atvešiu sonatą". Tai džiaugsmas! Programa kaip ir visa, tik truputį reikia papildyti. Gaidelis eis po pertraukos, o pradėsime su Bachu, po jo Bakšys. Čia likimas įsimaišė. Turėjau rimtą, gerokai pažengusią studentę negrę. Ji atneša vieną kartą veikalą: "Hiawathan Sketches". Tai legendarinis Amerikos indėnų asmuo. Kompozitorius pusiau negras parašė trijų dalių melodingą veikalą šiai temai. Tai bus puiki pabaiga pirmos dalies. Lieka dar kuo nors užbaigti visą programą. Tam reikalui ištraukėm iš archyvo jau išbandytą, publikos pamėgtą, visiems suprantamą ir mielą Dvořáko sonatiną. Štai ir visa šio koncerto programos sudarymo istorija.

— Esate lietuvių kompozitorių kūrinių puoselėtojas, rėmėjas ir atlikėjas. Esate išleidęs ir tų kūrinių Jūsų įgrotas plokšteles?

— Lietuvių kompozitorių kūriniais susidomėjau dar konservatorijos studijų laikais Lietuvoje. Akstinas buvo nenuoširdus kitataučio atlikimas lietuviško veikalo. Pagalvojau — jeigu tam veikalui negailėti šilumos, dvasios, tikėjimo, tai būtų visai kitoks ir veikalas. Taip ir išėjo. Veikalas sublizgėjo, ir visiems padarė didelio įspūdžio. Nuo to laiko ir puoselėju lietuvių muzikinę literatūrą. Iš to nuosekliai išplaukė ir plokštelių išleidimas. Išleidome tris albumus po dvi plokšteles. Jose yra sonatos Gruodžio, Banaičio dvi, Gaidelio dvi, Švedo, Bavicchi (lietuviškais motyvais), Trio Banaičio ir Gaidelio, sonata dviem smuikam Gaidelio ir jo kiti kūriniai ansambliai. Gaidų išleidau: Banaičio Sonatą, Gaidelio Sonatą ir Kačinsko Keturias miniatiūras.

— Čia, Amerikoje, rudens — žiemos sezonais surengiate po koncertą New Yorke ir Bostone. Kiek žinome, rengėjo ir programos atlikėjo darbas yra labai sunkus, net ir nuostolingas. Kodėl tai darote?

— Kam Dievas kokią dovaną davė, tas, ją išpuoselėjęs, apglėbęs ir laiko. O ypač, kai tai dovanai išvystyti reikėjo dešimties metų mokslo. Tai savos rūšies ištikimybė savo profesijai, savo pašaukimui. Kartu čia jungiasi ir meilė savo darbui.

—Kaip lietuvių publika vertina muziką, koks yra jos domėjimasis koncertais?

— Aplamai paėmus, lietuviai muziką mėgsta ir koncertus gausiai lanko. Bet kaip yra visokių koncertų, taip ir jų lankytojų. Kiekvienas renkasi, kas jam arčiau širdies.

Padėkojęs smuikininkui Vasyliūnui už pasidalinimą mintimis, palinkėjau sėkmės būsimuose koncertuose, kurių vieną Bostone teks išgirsti. Tikrai Izidorius Vasyliūnas yra nenuilstantis muzikos puoselėtojas, lietuvių kūrėjų ir atlikėjų garsintojas.

P. Žitkus

Smuikininkas Izidorius Vasyliūnas ir pianistas Vytenis Vasyliūnas.
Nuotr. V. Maželio

Niekadėjai

(Atkelta iš 3 psl.)

neskaitant smulkių. Suriko. Vėl skaičiavo Tikrai jis nežinojo, bet turėjo būti apie šešis tūkstančius, o gal net visas milijonas. Užmuš kas nors, juk vagių ir galvažudžių niekad netrūko. Ko gera dar policija prisistatys. Pagaliau nesi tikras, kad Nalivaika naktimis nevaikščiojo su peiliu rankoje, landžiodamas į ūkininkų rūsius, vogdamas pinigus, medų, lašinius, gal net vyno statinę bus kur nors išsiritinęs. Dievelink, gal banką išplėšė, ar pasigavęs turtingą pirklį nugalabijo, pinigus pasisavindamas sau. Iš kur tiek pinigo, kaip šieno? Tokios mintys maišėsi Šiméno galvoj, keldamos baimę, ir jis praskleidė lango užuolaidą, norėdamas, įsitikinti, ar niekas jo neseka. Nieko nesimatė, išskyrus jo paties juodą paveikslą stikle. Krūptelėjo, ko kitu laiku niekad nebūtų atsitikę, ir staiga atitraukė galvą. Pinigus sukišo į pagalvę tarp plunksnų, tvarkingai vėl užsiūdamas užvalkalą.

— Tas Nalivaika, lyg dėdė koks, — pagalvojo Šiménas, eidamas gulti, — nepagailėk, Dieve, jam amžino atilsio ir anam sviete...

Šiménas negalėjo užmigti, nes blogi sapnai jį kankino. Tai du juodi katinai, didžiuliai kaip arkliai, gaudo viens kitą, kniaukia Šaikuvienės palangėj, o senis Šaikus, raudona skara apsirišęs galvą, artinasi prie jų, dalgele norėdamas jiems nupjauti uodegas. Šaikus jų bijo, muistosi, jo rankos dreba, tačiau jis slenka artyn, greičiausiai žmonos verčiamas. Katinai siunta, joja vienas ant kito, ko gera dar įspirs seniui į pilvą, taikstosi, o vienas taip sužvengė, kad Šiménas išbudo prakaite. Už sienos buvo baisus triukšmas: senė Šaikuvienė ūdijo dukterį, kad šios figūra kaip baslys, ir kad visam Glasenbache nerasi siuvėjo, kuris jai ką nors pritaikytų. Šiménas pasiklausė, truputį užsnūdo ir atsibudo gan vėlai.

Kitos dienos rytą jį prikėlė studentas Jonas, kaip ir visada atėjęs jam ką nors papasakoti, kad iš Šiméno kapšo gautų tabako parūkyti.

— Ko taip užsibarikadavęs, kad nenori įsileisti? Langas užtrauktas, gal priegulą turi. O kurgi Nalivaika?

— Kad tau girnapusė, tai tu, o maniau, kad kažin kas... — Šiménas buvo kiek nusigandęs, galvodamas, kad kažkas atėjo atsiimti pinigų. Greit iššoko iš lovos ir nutraukė lango uždangalą.

— Blogai, blogai, Šiménai, matau, kad eini blogais keliais. Langai uždangstyti, pats užsimiegojęs, nei tabako turi prapjaustęs, vis per tas moteris...

Šiménas nebuvo labai patenkintas, priminus jam moteris. Nebe jauniklis koks, o ir jaunas būdamas nelabai jomis domėjosi, bet Jonui neparodė nepasitenkinimo, nes jį laikė protingu ir gudriu jaunuoliu, kurs lanko klases ir moka rašomąja mašinėle rašyti.

— Sakai kur Nalivaika? — pakartojo Šiménas. — Nalivaikos nebėr. Kaput Nalivaika. Vakar naktį išvažiavo, Dieve, duok dangų... Geras vyras buvo...

Nesulaukdamas tabako, Jonas pakišo Šiménui laikraštį. Šiménas žiūrėjo, bet nieko nesuprato, nes laikraštis buvo parašytas vokiškai.

— Žiūrėk, parašyta, kad kažkoks užsienietis šioj apylinkėj paleido į apyvartą netikrų pinigų, labai prastai, neprofesionaliai padarytų, bet tūkstančiais. Rašo, kad vakar jis traukiny visiems dovanai dalino, sukėlė baisiausią triukšmą ir pabėgo. Apskrities policija sukelta ant kojų. — Kas atsitiko, — kreipėsi jis į Šiméną, kuris žiopčiojo kaip ešerys, išmestas į krantą, — kas, ar oro tau trūksta, ar sergi, eik pas daktarą.

Iš tikrųjų Šiménas ne pabalo, bet pagelto, išsižiojo, lyg laukdamas, kad kas jam užduotų per ausį.

— Tai eilinės, greit praeis, ir slungtą turiu. Bet man atrodo, jog negali būti. Sakai, netikri pinigai... dievelink...

— Netikri, netikri, taip rašo.

Tą rytą Jonas nebegavo tabako, nes Šiménas paprastai pasakė:

— Išbaigiau, nebeturiu.

Jonas išėjo iš kambario, slankinėdamas koridoriumi ir gal tikėdamasis sutikti rūkantį, užvesti kalbą, o vėliau paprašyti tabako ar geros nuorūkos.

Šiménas vėl antklode uždengė langą, diržu užrišo duris, praardė pagalvį ir ilgai vartė pinigus. Iš tikrųjų jie buvo keisti, juokingi, lyg ne spaustuvėj daryti. Nauji, bet pašvietus prieš šviesą, galima buvo įžiūrėti kažkokius ženklus, lyg arklį, lyg ožką. Šiménas jų daugiau nebeskaičiavo, bet paprastai, sukimšęs į pagalvį, vėl užsiuvo.

— Kas žino, gal dar neteisybė. O jei ir taip, ar gali būti visiškai tikras, kad neateis laikai, kada valdys karalius, ir pinigai bus geri.

Nauji leidiniai

● **Vytautas Volertas, GREITKELIS.** Romanas. Išleido Lietuviškos knygos klubas 1981 m. Chicagoje. Aplanko ir viršelio piešinys Irenos Mitkutės. Spaudė „Draugo" spaustuvė. Knyga 164 psl., kaina 6 dol., gaunama „Drauge".

Išeivijos grožinėje prozoje Vytautas Volertas skaitytojų jau yra pažįstamas nuo 1963 metų, kada išėjo jo pirmasis romanas „Upė teka vingiais". O po to, ilgai nelaukus, pasirodė ir kitos jo knygos: „Gyvenimas yra dailus" (1964), „Sąmokslas" (1968), „Pragaro vyresnysis" (1971). Visi romanai. Visi išleisti Lietuviškos knygos klubo Chicagoje. Pastarieji du laimėję „Draugo" romano konkursą. Visi turėję gražų atgarsį skaitytojuose. „Sąmokslo" net laida yra išsibaigusi.

Savo knygose autorius buvo ir yra realaus, buitinio, tačiau ir gilesnėmis problemomis perpinto gyvenimo vaizduotojas. Čionykščio — Amerikoje ir tenykščio — Lietuvoje. Minėtose anksčesnėse knygose jau buvo ryškiai atpažįstamas ir Vytauto Volerto išsisakymo stilius, labai kalbus dialoguose ir plačių potėpių gamtos vaizdavime. Šiose srityse per daug nesitaupant, visų keturių minėtų knygų apimties vidurkis buvo 281 puslapis.

Nuo „Pragaro vyresniojo" iki tik ką dabar išėjusio „Greitkelio" net 10 metų tarpas. Tačiau „Greitkelis" tik 164 psl. Negi autorius būtų aptingęs. Manytume atvirkščiai. Greičiausiai kruopščiai dirbo diena iš dienos, mėnesiai po mėnesių ir metai pometų prie „Greitkelio", žerdamas nuo jo visas barokines kalbos ir peizažo puošmenas, skaldydamas pasitaikiusius akmenis ir lygindamas išmuštas duobes. Romanas pasidarė kondensuotas, neišsiplėtęs į pašalius, taikliai šaudantis į norimą taikinį, nežiūrint, kur anas stovėtų: įmonės aplinkoj ar žmogaus širdyje. Šiuo savo „Greitkeliu" važiuodamas,

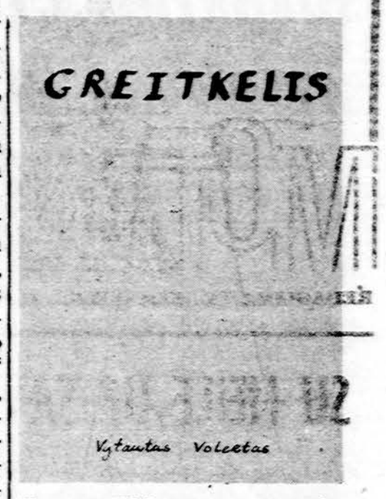

Vytautas Volertas yra pasiekęs visai naują, taupiai, bet labai skoningai įrengtą savo literatūrinės kelionės stotį, kurion dabar kviečiami atsikvėpti ir skaitytojai.

● **AKIRAČIAI, 1981 m. sausio mėn., Nr. 1.** Atviro žodžio mėnraštis. Leidžia Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Ave., Chicago, IL 60629. Redaguoja Redakcinė komisija. Metinė prenumerata — 8 dol., atskiro numerio kaina —1 dol.

Spausdinamas okupuotos Estijos intelektualų laiškas; duodamas Aušros Jurašienės moderuojamas Jurgio Blekaičio, Broniaus Vaškelio ir Rimvydo Šilbajorio pokalbis tema „Lietuviai poetai svetimoje aplinkoje", turint minty Kristijoną Donelaitį, Jurgį Baltrušaitį ir Henriką Radauską. Teatro festivalis vertinamas net dvejuose straipsniuose — Algirdo Titus Antanaičio ir Nijolės Martinaitytės. Spausdinamas interview su poetu Czeslaw'u Milosz'u ir duodamas jo kalbos, pasakytos Stockholme, vertimas. V. Trumpa recenzuoja dr. Tomo Remeikio knygą „Oposition to Soviet Rule in Lithuania". Persispausdinama iš Vilniuje leidžiamos „Pergalės" A. J. Greimo knygos „Apie dievus ir žmones" autoriui gana palanki recenzija. Ta pati Greimo knyga išeivijoje „Metmenų" recenzentės folkloristės Eglės Žygaitės buvo įvertinta kur kas kritiškiau.

● **WORLD LITERATURE TODAY, Volume 54, Number 4,** Autum 1980. A. Literary Quarterly of The University of Oklahoma. Tai vienas iš puikiausių anglų kalba leidžiamų žurnalų, skirtų šiandieninei viso pasaulio literatūrai. Redaguoja Ivar Ivask, 630 Parrington Oval, Room 110, Norman, OK 73019. Administracijos adresas: 105 Asp Ave., Norman OK 73019. Asmeniškoji metinė prenumerata — 18 dol., institucijoms ir bibliotekoms —27 dol. 50 centų.

Šio numerio korpusinė dalis yra skirta 1980 metų Neustadt'o tarptautinės premijos laureatui, disidentiniam čekų rašytojui Josef'ui Škvorecky. Naujų knygų puslapiuose recenzuojamos ir šios lietuviškosios: Algirdo Landsbergio "Muzika įžengiant į neregėtus miestus" (R. Šilbajoris) ir Icchoko Mero romano "Lygiosios trunka akimirką" angliškasis Jono Zdanio vertimas "Stalemate" (Audronė B. Willeke).

● **Filatelistų draugijos "Lietuva" BIULETENIS, 1980 m.** Nr. 3. Numeris skirtas 550 nuo Vytauto Didžiojo mirties sukakčiai paminėti. Biuletenis leidžiamas 3 kartus į metus ir apima filateliją, numizmatiką ir kitas artimas sritis. Šį numerį spaudai paruošė J. Adomėnas ir A. Beleška. Redakcijos adresas: J. Adomėnas 3329 W. 66th St., Chicago, IL 60629 Administruoja Kazys Ražanskas, 3450 W. 62 St., Chicago, IL 60629. Metinė prenumerata — 5 dol.